

AZ ECKHART-VITA IDŐSZERŰSÉGE

TÓTH ZOLTÁN JÓZSEF
egyetemi docens (PPKE JÁK)

A magyar történeti alkotmány azoknak az alkotmányos garanciáknak a rendszere 1848-ig, amelyek az intézmények működését és a szabadságok érvényesülését biztosították a törvények és a szokásjogok jelentette tradicionális jogrendben. A biztonságot és az alkotmányosságot a folyamatosság jelentette. A 19. század második felében a modern magyar állam, amely az 1849-es szabadságharc leveréséig fennálló állammal jelentette ki a folytonosságot, a régi alkotmányos formákat, azokat kiegészítve, új tartalommal töltötte meg. Az új alkotmányos struktúra jogi és politikai legitimitációját jelentő alapvető törvények és szokásjogok egységes rendszerét – Deák Ferencre hivatkozva – elnevezte ‘Szent Korona-tannak’, mely a Szent Korona-eszmeiségének alkotmányos kifejezése. Az alkotmányos garanciák igényét, esetenként korai megjelenését – ebben is fenntartva a nemesi alkotmányosság szemléletét, amely jogait és egyes intézményeit Werbőczyn keresztül az 1222-es Aranybulláig, sőt a honfoglalás hagyományáig vezette vissza – a folyamatosság hangsúlyozásával, a középkori magyar államban találta meg. Nézetük, és majd a jogtörténeti iskola szerint a Szent Korona-tanhoz kötött intézmények tartalmilag az évszázadok során változhattak, de a történeti magyar állam közösség- és államszervező szempontjai – vagyis a később Szent Korona-tannak nevezett alapelvek – a kezdetektől állandóak voltak, és az alkotmánytörténetben nyomon követhetők. Az évszázadok folytonos történéseire épülő történeti alkotmány jellegzetessége az az alap, amelyre építve Deák Ferenc a magyar alkotmány jogfolytonosságról szóló megállapításait kidolgozta.¹ A Szent Korona,

¹ DEÁK FERENC: *Adalék a magyar közjoghoz. Észrevételek Lustkandl Venczel munkájára: „Das Ungarisch-Österreichische Staatsrecht” a magyar közjog történelmének szempontjából.* Pest: Pfeifer Ferdinánd (kiadja), 1865. (Reprint kiadás: Budapest. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1987. Kovács István kísérő tanulmányával.) 163–171. Deák Ferenc írása előtt és annak nyomán megjelent a közjogi hagyományok alapján született egyes munkák: BESSENYEI GYÖRGY: *Magyar Országának törvényes állása. I-II-III. (1804).* Budapest: KMENY, 1941; BESSENYEI GYÖRGY: *A magyar nemzet szokásairól, erkölceiről, uralkodásának módjáról, törvényeiről és nevezetesebb viselt dolgairól. (1777)* Budapest: KMENY, 1942; CSILLAG GYULA: *A régi magyar alkotmány és az 1848-i és 1867-i évek közjogi alkotásai.* Pest, 1871;

illetve a hozzá kapcsolódó alkotmány, alkotmányosság, szabadságok a magyar nemzeti önmeghatározás, öntudat meghatározó részeivé váltak a középkor századaitól.

A 19. század utolsó évtizedeire az általános politikai szemlélet, illetve a jogtörténet és az alkotmányjog oktatása az ezeréves magyar alkotmányosságban, és annak egyedülálló fejlődésében hitt, és próbálta ezt tudományosan is megalapozni. A társadalomtudományok között egyedül a magyar alkotmánytörténet, az úgynevezett jogtörténeti iskola tudta hivatalos, tudományos szinten kiindulási és kutatási alapként elfogadtatni az eredeti, 1850. előtti, a Magyar Tudományos Akadémia által is támogatott magyar eredet- és őshagyományt. A 20. század első felének magyar katalizmái után még inkább öntudatot megőrző, kapaszkodó pontnak tekintették a tudományosan alátámasztottnak gondolt, jogfolytonos, egyedülálló magyar történeti alkotmányfejlődést, a sajátos magyar közjogi érzéket, az államalkotó és azt fenntartó tehetséget.

A Szent Korona-tan története ezért a 20. században egyrészt magyar alkotmánytörténet, másrészt Magyarország politikatörténete is. Az alkotmányos rend, a politikai rendszerek változásai a különböző ideológiai szempontok összeütközései is. A magyarországi alkotmányos és politikai rendszer változásai, vagy az arra tett kísérletek, feltételezik a magyar múlt eltérő értékelését, és annak részeként, azzal összefüggésben a Szent Korona-tan különböző értelmezését, megítélését is. A modernizációs politikai törekvések és a hagyományos világ összeütközései, illetve a hagyományos világon belüli politikai koncepcionális konfrontációk közvetlen kihatással vannak a legitimitációt jelentő Szent Korona-tanhoz való viszonyra is az 1860-as évektől egészen 1946-ig. A történelmi magyar múlt szemlélete mindig összefügg az éppen uralkodó politikai, alkotmányos viszonyokkal is. Ez nemcsak a második világháború végéig tartó időszakban igaz, hanem legalább ugyanolyan hangsúlyozottan az 1946/48-tól 1989-ig tartó (a katonai megszállás által is meghatározott) politikai rendszerre, és az ezen időszakon belül többször megtörtént jelentős változásokra is, de ugyanakkor az 1990-es évek óta zajló egyes politikai, alkotmányos és tudományos vitákra is.

Az elmúlt százötven év változó politikai struktúráiban a 20. században új elem kerül a viták középpontjába, keresztüzzébe, s válik meghatározó konfrontációs ponttá: a tudományos célzatú vagy igényű állásfoglalások. A magyar történeti alkotmányról, eredetéről, egyediségéről tett tudományos igényű megállapítások politikai állásfoglalásnak is hatnak, és ezért hatalmas, elemi erejű vitákat váltanak ki. Éppen ezért a kérdéssel kapcsolatos tudományos megállapítások állandó, az új eredményeket és nézőpontokat is beépítő igazolásra szorulnak az elmúlt másfél évszázadban.

HEGEDŰS LAJOS: *A magyar közjog alapvonalai*. Pest, 1861; KORBULY IMRE: *Magyarország közjoga*. (*Magyar államjog*) *tekintettel történeti fejlődésére*. Pest, 1871; JOSEPHUS NIC KOVACHICH: *Sylloge decretum comitialium inclyti regni Hungariae. I-II*. Pestini, 1818; MARTINUS GEORGIUS KOVACHICH: *Vestigia comitorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum deim celebratum...* Budae, 1790; MOCSÁRY LAJOS: *A régi magyar nemes. Észrevételek Grünwald Béla: „Régi Magyarország” című munkájára*. Budapest: Franklin Társulat, 1889; RÉCSI EMIL: *Magyarország közjoga, mint 1848-ig s 1848-ban fennállott*. Pest, 1861; SUHAYDA JÁNOS: *Magyarország közjoga*, Pest, 1861; SZABÓ BÉLA: *A magyar korona országainak státuszjogi állása a pragmatica sanctio szerint*. Pozsony, 1848; SZÉCHÉNYI ISTVÁN: *Magyarország sarkalatos törvényei*. 1864; TOLDY FERENC: *A Magyar Birodalom alaptörvényei*. Buda, 1861.

Természetesen az uralkodó politikai, ideológiai álláspontnak megfelelő megállapítások mindig elfogadottabbak, mint az azt megkérdőjelezők, illetve az 'uralkodó eszmék' is mindig igyekeznek állást foglalni abban, hogy mit tekintenek tudományosnak, és ami tudományos, az objektív, tehát vitathatatlan. Tekintettel a Szent Koronának a történelmi magyar közjogi gondolkodásban elfoglalt helyére, ez mindig a nemzeti öntudat kérdése is volt.

A Szent Korona-tan történetét tehát lehet vizsgálni a történelmi szemlélet megváltozásának tükrében, az alkotmányos változások szempontjából, a tudományos történeti kutatás eredményeinek bemutatásával és politikatörténeti szempontokból is.

A 20. századi magyar történelem gyakori drámai fordulatai ezért újból és újból előidéztek a Szent Korona-tan körüli vitákat. Ezek a viták pedig szimbolikusan és közvetlenül kötődnek a magyar jogtudomány kiemelkedő személyiségéhez, Eckhart Ferenchez, aki akarva, akaratlanul tudományos megállapításaival, illetve a magyar tudományos és politikai közéletben elfoglalt helyzete miatt emblemikus alakjává vált ezeknek a vitáknak. Tudományos megnyilatkozásai, illetve az ezekre történő hivatkozás, vagy értelmezés a magyar alkotmány- és politikatörténet, illetve az alkotmányos jogrendről, az aktuális politikai hatalom legitimitációjáról folyó viták középpontjába kerültek, és máig ott is maradtak.

Ezért, aki a Szent Korona-tan 20. századi történetét vizsgálja, nem kerülheti el az úgynevezett Eckhart-vitákban felmerült kérdések tanulmányozását. Természetesen az Eckhart-viták tanulmányozása, vizsgálata nem fedi le a Szent Korona-tan szerepének teljes körű feltérképezését, de megismerteti azokat a kérdéseket, problémákat, amelyek alapját és kulcsát adják a 20. századi (és korábbi) magyar alkotmány- és politikatörténet megismerésének, megértésének.

A 20. század magyar történelmének drámai fordulatai mindig a magyar alkotmány- és jogszemlélet változásait is jelentették. Ez önmagában természetes is, hiszen ha a politikai rendszer, illetve az állam- és kormányforma változik, akkor azt megelőzi, vagy azzal együtt jár a közéletet és a közgondolkodást meghatározó filozófiai és ideológiai gondolkodás átalakulása. A változás és a változtatni akarás, illetve a magyar alkotmány- és jogszemlélet változásának tükré az úgynevezett Eckhart-vita, vagy Eckhart-viták, az Eckhart Ferenc tudományos munkásságával összefüggésben kialakult tudományos, publicisztikai és politikai összeütközések. Az 1930-as évek eckharti értelemben vett tudományos kutatás módszertanát, és annak alkalmazásának igényét, a történeti múlt, továbbá – miután az akkor hatályos történeti alkotmány történetiségének vitájáról van szó –, pozitivistá-modernista politikai rendszerkritikaként értelmezték a vitát kiobbantók. Eckhart Ferenc ugyanis megkérdőjelezte, hogy a tudományos kutatások alátámasztják-e a Szent Korona-tanról a közjogban, és a közéletben elfogadott axiómákat, valaint az ahhoz kapcsolódó jogtörténeti nézeteket. Az első úgynevezett 'Eckhart-vita' az 1930-as években zajlik a korszak alkotmány- és az alkotmánytörténeti szemlélet alapvető paradigmáinak történeti megalapozottságáról. A vita, elsődlegesen a részben szemlélet-történeti, de lényegében a pozitivistá kutatás tudományos módszertanát képviselő Eckhart Ferenc és a magyar történeti alkotmány közjogászai között robbant ki 1931-ben, amikor Eckhart a budapesti egyetem professzoraként megjelentette *Jog- és alkotmánytörténet* című cikkét a Hóman Bálint szerkesztette *A magyar*

történetírás új útjai kötetben.² Ezt a dolgozatot, amelynek koncepcióját a szerző tudományos munkássága során mindig vallotta, de az ott tett egyes megállapításain később változtatott, a vitázók máig kiinduló pontnak tartják. A heves tudományos és politikai vita, hatásait tekintve, egészen az 1940-es évek első feléig tartott. Közben Eckhart Ferenc 1941-ben megjelentette a Szent Korona-tan történetét összefoglaló és bemutatató munkáját *A Szentkorona-eszme története* címmel,³ amely később, tudományos alapossága miatt, alaplímnek bizonyult a kérdéssel foglalkozók körében.

A jogtörténeti iskola álláspontja szerint a magyar történeti alkotmány részeként a magyar korona-eszme eltér az európai fejlődéstől, mert egy valóságos és szent koronához kötődik. Ennek következtében a korona jelenlététől kezdve kialakul a király hatalmától független spirituális hatalom, amelynek megtestesítőjéhez az alattvalókat, az országlakosokat sajátos személyes hűség köti. Ez befolyással bír a jogrendre, a közjogra, mivel hozzájárul a hagyományos szokásjog fennmaradásához. A másik sajátos jellegzetessége a magyar közjognak, hogy a Szent Koronához kötődik a megsztott, közjogi hatalom gyakorlata és elmélete is. Így a spirituális és a közjogi hatalom elválaszthatatlanul összefonódik, amely mind az uralkodót, mind a korona többi tagját köti a koronához, attól egymással összekapcsolódó hatalmukat nem függetleníthetik. Ez a sajátosság eredményezi az egyedi magyar közjogi konstrukciót és fenn tartja a történeti alkotmányt.⁴ Eckhart Ferenc, valamint a jogtörténeti iskola követői közötti vita egyik kérdése az volt, hogy vajon a korona, mint fogalom, mikor vált el a király személyes hatalmától, mikortól lett az ország koronája közjogi értelemben is. Előbb következett-e ez be, mint Európában máshol, vagy nem. Ha nem, akkor nem tartható az az álláspont, hogy a magyar jogrend közjogiasabb lett volna, mint nyugat- vagy közép-európai jogrend, és az sem fogadható el tudományos álláspontnak, hogy a korona-eszme az európai modellnek megfelelő rendi állam megjelenésénél korábban kialakult volna. A Szent Korona-tan a hatalommegosztás és hatalom ellenőrzés magyarországi politikai, közjogi hagyományának gyakorlatban alkalmazott és elméletben lefektetett öröksége, amely eredetében még a Géza és Szent István általi államalapításnál is korábbi. Ekként jóval megelőzi az európai felvilágosodás jogállam-koncepcióját, amely a hatalommegosztás és ellenőrzés tézisére épül. A XX. század magyar történet- és jogtörténet írásának egyik iránya, amely 1945 után válik kizárólagosan elfogadott tudományos szemléletté, mielőtt még bizonyítaná, tagadja a sajátos magyar politikai és hatalomgyakorlási hagyományt, vagy ha elismeri, akkor azt reakciónak, lemaradt fejlődésből következő jelenségnek nevezi, hacsak nem az általa 'haladónak' nevezett politikai erők, személyek követelik, vagy gyakorolják.

A második Eckhart-vita az 1950-es években folyik le, amely célja az 1945 előtti magyar politikai és alkotmányos rendszerek (kivéve, amelyek forradalmiak voltak és

² ECKHART FERENC: Jog- és alkotmánytörténet. In HÓMAN BÁLINT (szerk.): *A magyar történetírás útjai*. Budapest: Magyar Szemle Társaság, 1931. 269–320.

³ ECKHART FERENC: *A szentkorona-eszme története*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1941.

⁴ TÓTH ZOLTÁN JÓZSEF: A Szent Korona és a Szentkorona-tan. In TÓTH ZOLTÁN JÓZSEF (szerk.): *A Magyar Szent Korona és Szentkorona-tan az ezredfordulón*. Budapest: Szent István Társulat, 1999. 267–382.

haladónak nevezettek) megbélyegzése, elítélése. Ez, az 1955-ben, több évi lappangás, érlelés után kirobbant vita hozzájárulhatott Eckhart Ferenc egészségének megromlásához, majd 1957-ben bekövetkezett halálához is. Az 1950-es évek után viszont, az eckharti szemlélet, bár részleges és messze nem tökéletes védőpajzsként, a totális államrend és politika közegében lehetővé tette az objektivitás igénye szerinti és színvonalú, részeredményeket hozó történeti és jogtörténeti munkát.⁵ A harmadik vitában, 1989. után, alapvetően az alkotmányos jogfolytonosság kérdése, és ezen belül az 1945. előtti jogtörténeti iskola és annak történelmi, tudományos hitelessége merül fel ismét.

Az Eckhart-viták tanulmányozása során, háttérének megértéséhez elengedhetetlen az MTA Kézirat és Régikönyv Gyűjteményében, az Eckhart-hagyatékban ránk maradt forrásokból Eckhart személyiségének tanulmányozása is. Miként hathatott rá, hogy felmenői a nagyszülőikig mindnyájan aradi német kispolgári környezetből származnak,⁶ hogy a század elején, az adott társadalmi környezetben mindig liberálisnak számító Eötvös Kollégiumban tanult, ahol igazgatója Marczali Henrik volt.⁷ Továbbá, hogy 1928-ig, csaknem huszonöt éven keresztül Bécsben (illetve rövidebb időszakban, Berlinben) élt, tanult és dolgozott. Levelezéséből megismerhető az a személyes baráti- és kapcsolat-rendszer, amely munkájában segítette, ami esetenként megvédte és támogatta őt, mind 1945. előtt, mind 1945. után. Szoros volt barátsága Szekfű Gyulával, Domanovszky Sándorral, Károlyi Árpáddal, Klebelsberg Kúnóval, Illés Józseffel, Moór Gyulával, Mályusz Elemérral. Követhető, ahogy az előbbieket segítették őt, illetve ő is segítette őket (Mályusz Elemér esetén főleg Eckhart támogatta őt). Ugyanakkor szoros kollegiális viszony kötötte össze őt Tomcsányi Móriccival is, aki érezhetően tisztában volt Eckhart nálánál nagyobb befolyásával. Hasonló a helyzet Molnár Kálmánnal is. Az 1945-ös változások után segítségére volt, a sok esetben még az Eötvös Kollégiumig visszavezethető baloldali, liberális kapcsolatrendszere. 1945. után Molnár Erikkal, illetve Bolgár Elekkel a korábbi évekre visszamenő közvetlenebb viszony segítségére volt a nehéz helyzetekben, továbbá a világháború után számos egykori, őt tisztelő tanítványa került meghatározó kulturális, politikai szerephez.

Magát a vitát több szerző, így Mezey Barna, Kardos József, Rácz Lajos, és Zétényi Zsolt is feldolgozták.⁸ Napjaink vitáinak közvetlen tudományos és ideológiai előzményeit, elemeit, érveit megtaláljuk a korábbi Eckhart-vitákban. Ezek a viták a

⁵ STIPTA ISTVÁN: *Jogtörténet-tudomány*. In BÓDY ZSOMBOR – Ö. KOVÁCS JÓZSEF (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. (Osiris Tankönyvek) Budapest: Osiris Kiadó, 2003. 631–634.

⁶ A Magyar Tudományos Akadémia Kézirat és Régikönyv Gyűjteménye (továbbiakban: MTA KRGY) Ms. 5614/ 24, 25, 26, 29.

⁷ Marczali Henrik a magyarországi szabadkőművesség kiemelkedő személyisége volt. L. NAGY ZSUZSANNA: *Szabadkőművesség a XX. században*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1977. 96.

⁸ MEZEY BARNA: *Utószó*. In ECKHART FERENC: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. (szerk.: Mezey Barna) Budapest: Osiris Kiadó, 2000. 407–370.; KARDOS JÓZSEF: *A Szentkorona-tan története, 1919–1944*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987. 154–172.; ZÉTÉNYI ZSOLT: *A Szentkorona-eszme mai értelme*. Budapest: Püski Kiadó, 1997. 131–161.; RÁ CZ LAJOS: Eckhart Ferenc (1885 – 1957). In HAMZA GÁBOR (szerk.): *Magyar Jogtudósok, I.* (Magyar Felsőoktatási Könyvek 12.) Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999. 105–136.

magyar történeti tudat, önazonosság vitái is, amelyek éppúgy, mint a 20. században, ma is sorsunkról, jövőnkéről szólnak.

Az 1930-as években kibontakozott tudományos vitában Bartoniek Emma a sajátos magyar korona-eszme kialakulásának végig vezetőjekor másképpen értékeli az Eckhart által is hivatkozott oklevelek tartalmát, és következtetéseiben többször eltér tőle. Eckhart Ferenc és Bartoniek Emma koncepciójában a közös az, hogy koronát mindketten a középkori keresztény magyar állam alapvető szimbólumának tekintik, illetve mindketten a központi hatalmat gyakorlók körének folyamatos szélesedését látják a korona-eszmében kiteljesedni. Nézeteik között az eltérés ott van, hogy a szimbólumok, az eszmék kialakulásának, és a koronához kötődésének idejét eltérően ítélik meg. Tehát a különbség inkább időrendi, mint tartalmi.

A magyar korona-eszme egyedüliségét Bartoniek Emma jobban hangsúlyozza, és tartalmi összefüggéseit általában korábbra teszi, mint Eckhart Ferenc. Koncepciójukat, Bartoniek Emma véleményéhez közelebb állva, Bónis György is követi. A korona-eszme fokozatos kialakulását hangsúlyozza azonban Timon Ákos és a jogtörténeti iskola is, amely a korszakokra való felosztásban nem nagyon tér el Eckhart Ferencétől. A nagy különbség az, hogy Timon kiindulási szempontként hangsúlyozza, hogy a magyar alkotmány – eltérően a nyugat-európaiaktól (kivétel például Anglia, Aragónia) – mindig közjogias jellegű volt, és ennek az oka a sajátos magyar fejlődés (amely ugyan európai intézményeket is átvett, de azoknak sajátosan ‘magyar tartalmat’ adott). Továbbá, jobban kihangsúlyozza az alkotmánytörténetileg nem megszakított fejlődését, amit a tudományos iskola sokszor esetlegesnek és nem konzekvensnek értékel. Stílusa sok szempontból a nemzeti romantika mítikus képeket sugalló hangulatahoz van közel, amely gyökeresen eltér a 20. század tudományos nyelvezetétől.

Eckhart Ferenc végkövetkeztetései a korona-eszmével kapcsolatban általában nem térnek el a jogtörténeti iskoláétól, de sietve keres egy európai általános kulturális hatást, amelyhez köthető, vagy hasonlítható az eredmény. Ugyanakkor pl. Eckhart Ferenc sokszor megjegyzi, hogy az eltérés az európai hatástól és gyakorlattól a „török faji jellegben” keresendő.

Eckhart Ferenc konklúziója nem tér el Timon Ákosétól: vannak analógiák, hasonlóságok a magyar, valamint a cseh és a lengyel korona-eszme között, de a kettő nem ugyanaz, amit további sorsuk is bizonyít.

Nem különbözik a véleménye Molnár Kálmánétól sem, aki a következőket írta Eckhart Ferenc megállapításait kritizáló tanulmányában, 1931-ben: „És még ha valaki tagadná is, hogy Werbőczy Hármaskönyve híven adná vissza az akkori magyar élő jogot és az abban elevenen lüktető nemzeti felfogást, azt bizonyára senki sem fogja kétségbe vonni, hogy a Hármaskönyv olyan befolyással volt a magyar jogi közmegegyezéses további kialakulására, amire kevés példát lehet találni a népek történetében. Ha tehát Werbőczy nem is adta volna vissza híven a magyar jogi felfogást, akkor is a magyar jogi felfogás Werbőczyt és annak főképpen alkotmányjogi elméletét teljesen felszívta magába, a Hármaskönyv a magyar jognak és jogi felfogásnak olyan kinyilatkoztatott igazságává lett, ami erősebbnek bizonyult még az írott törvényeknél is. Oly nagy volt a Hármaskönyv tekintélye, annyira abban látta a magyarság a magyar jog kvintesszenciáját, hogy még a törvények sem tudták a Hármaskönyvben jelentkező jogi felfogást, sőt néha még az imperatív jogtételeket sem megváltoztatni, s abban

a korban, amikor a nemzet nem volt elég erős, hogy az idegen szellem befolyását, a magyar gondolatvilággal ellentétes felfogás beszívargását megakadályozza, szinte vallásos áhitattal magával a Corpus Jurissal szemben is Werbőczy Hármaskönyvében látta a magyar jogfelfogás megnyilvánulását.”⁹

Eckhart Ferenc korszakos művében a Szent Korona-eszme kialakulását és egészen a 19–20. századig történő fejlődését vizsgálja. A korona fogalom magyarországi és európai alakulását vizsgálva a 15–16. századig megállapítja, hogy a koronát, amelyet a király mellett felsorolva a korai századoktól használnak a 11. századtól egészen a 14. század végéig a királyi hatalmat szimbolizálja. (A királytól független államot, illetve a rendek hatalmát először a diplomáciában jelenti, az 1380-as évektől). Vagyis a korona-eszme egészen a 14. század végéig nem fejez ki közjogi jellegű hatalmat. Ugyanakkor megállapítja azt is, hogy a 13. századtól az uralkodó megosztja hatalmát, illetve nem egyeduralkodóként kormányoz. A 15. század lesz az az évszázad, amikor a korona, valamint a hatalom átruházás és megosztás elve találkozik, és a korona a rendek, illetve a rendek és a király együttes hatalmát fejezi ki.

A korona és a rendi hatalom találkozására számos analógiát talál Európában. Végül azonban megállapítja, hogy a magyarországi korona-eszme egyedi, amely konzekvens fejlődésében, a személyes hűségben, és a Szent Koronához való kötődésében, annak kicserélhetetlenségével eltér az európai párhuzamoktól. Vagyis kijelenti, hogy a magyar korona-eszme egyedi, de fenntartja álláspontját, hogy a magyar alkotmányfejlődés sem jobban, sem kevésbé közjogi, mint általában az európai alkotmányfejlődések, ugyanakkor elismer magyar sajátosságokat is, amely az eltérő társadalmi rend, (illetve a törökös faji jelleg) magyaráz.

Az elmúlt évtizedek egyes tudományos kutatásai azt a konzekvenciát vonták le, hogy eltérően a 20. század első fele és a 19. század szemléletétől, a magán személyi hatalomgyakorlást, uralmat meghaladó ‘transzperszonális’, közjogi jelleget is kifejező hatalomgyakorlás eszméje mind elméletben, mind a gyakorlatban jelen volt a kora középkori (az 5. századtól, a 14. századig) politikai életben.¹⁰ A magyarországi helyzetre pedig, éppen a ‘ius regium’, a királytól elkülönült javak tekintetében különösen jellemző ez a megállapítás. Azt Eckhart Ferenc is elismeri, hogy a korona fogalomnak a királytól való ‘halvány’ elkülönülése éppen a koronajavak kapcsán történik meg a 13. század elején. Eckhart Ferenc azt is elismeri, hogy a népfeltség elve már a 13. század végén jelen van Kézai Krónikájában. Megállapítja azt is, hogy a Szent Korona-eszmét nem Werbőczy ‘találta ki’, hanem az akkor élő magyar jogszemlélet és gyakorlatot foglalja össze.

⁹ MOLNÁR KÁLMÁN: *Alkotmánytörténeti illúzió-e a magyar alkotmányfejlődés jellegzetes közjogi iránya? – Reflexiók Eckhart Ferenc: „Jog- és alkotmánytörténet” című dolgozatára.* (Magyar Jogi Szemle Könyvtára) Pécs: Dunántúli Pécsi Egyetem Könyvkiadó és Nyomda Rt., 1931. 47–50. Molnár Kálmán a Hármaskönyv legfontosabb közjogi megállapításait három fejezetben foglalta össze: a királyi hatalom átruházott volta; a nemzet és király összeforrása (a szent korona joghatóságában); a király és népképviselőt egyenlő részesedése a törvényhozásban.

¹⁰ lásd pl. JOSEPH CANNING: *A középkori politikai gondolkodás története 300–1450.* Budapest: Osiris Kiadó, 2002.

Bartoniek Emma a magyar koronázási gyakorlatot vizsgálva megállapítja, hogy a magyar korona-eszme István királyhoz kötődik először, és a magyar koronázási rendben az előkelők, a tanács, valamint a szabad magyarok és leszármazóik egy része, a későbbi nemesek, mindig hallatták szavukat, kifejezve saját hatalmi jelenlétüket. A korona-eszme, a királytól független korona eszméjének kialakulása, pedig feltételezhetően a Szent Koronához kötődhet, amely az evilágit és a túlvilágit összekötve éppen emiatt elkülönül, 'független' a királytól is, illetve az alattvalóktól, vagy az országlakosoktól. Tekintettel az Eckhart Ferencet és az 1950-es éveket követő nemzetközi tudományos kutatások egyes álláspontjaira is kijelenthetjük, hogy Magyarországon a történeti alkotmány közjogi hagyománya már a kora Árpád-korban elkezdődött. Bertényi Iván és Benda Kálmán véleménye is az, hogy Magyarországon a középkorban nem beszélhetünk magánjellegű egyeduralomról (a patrimoniális királyság klasszikus esetéről). A középkori hatalmat gyakorlók köre a fejedelmek korától, I. Istvántól a 16. századig folyamatosan bővül, ami a Szent Korona-tan tartalmi kibővülését jelenti.¹¹ Zlinszky János szerint a magyar államot a kezdetektől (I. István előtt is) a megosztott és ellenőrzött központi hatalom (vagy ilyen szándékú politikai közélet) jellemzi.¹² Magyarországon nem a magánhatalmak rendszerére épülő feudalizmus, hanem a közjogi jellegű rendiség alakult ki. (Más kérdés, hogy hatalom teljességét birtoklók minden korban aktív és passzív részre bonthatók. A rendiség kialakulásával a földeket a Szent Koronától közvetve birtokló jobbágyokat a közvetlen birtokkal rendelkező nemesek képviselik, mint a városok az ő polgáraikat. Az 1848-as változás után az aktív politikai jogokkal az addig azokkal rendelkezőkön túl a vagyoni, majd később az azt felváltó adó-cenzussal és műveltségi, valamint más kritériumokkal rendelkezők bírtak. Jelenleg sincs az állampolgárok egy részének aktív jogosultsága a közvetlen hatalomgyakorlásban. A szabad és felelős, manipulációt kizáró hatalomgyakorlásra ugyanakkor mindig csak (szuverén) személyek képesek, akik sem szellemileg, sem anyagilag, sem más módon nem kiszolgáltatottak másoknak.)

„Mi az új Timonnak a szent korona tanával összefüggő fejtegetéseiben? – teszi fel a kérdést Eckhart Ferenc.¹³ Általában Hajnik tanításait próbálja részletesebben kifejteni, de modern fogalmakat és felfogást visz be a múltba. Ezekre vonatkozóan forráshelyeket nem hoz, de nem is hozhat. Ő hangsúlyozza először a nyugati hűbéri és a magyar közjogi fogalmak közti éles ellentétet. A szentkorona-eszmében rejlő ősi területi integritás-gondolat nála is egészen háttérbe szorul [...] Timon egyéni műve a szent korona misztériumának fejtegetése. Ezen ő a királynak és a nemzetnek a szent koronában való egyesítését, megszemélyesítését érti, ellentétben az 1440. évi rendi nyilatkozattal, melyre hivatkozik. Szerinte „a szent korona személyisége vagy mysteriuma és azzal kapcsolatban a totum corpus sacrae regni coronae fogalma, mint a királyt és a népet egybe foglaló organikus egység, mely a főhatalom tulajdonképpeni birtokosa, korántsem egyházi eredetű fogalom, nem a középkori mysterium Christi

¹¹ BERTÉNYI IVÁN: *A magyar korona története*. Budapest: Kossuth Kiadó, 1986; BENDA KÁLMÁN – FÜGEDI ERIK: *A magyar korona regénye*. Budapest: Magvető Kiadó, 1978.

¹² ZLINSZKY JÁNOS: Történeti alkotmányunk fejlődése I. *Magyar Szemle, Új folyam*, XI/3-4, 2002. április

¹³ ECKHART (1941) i. m. 326.

utánzata, azzal közvetlen genetikus kapcsolatba nem hozható, hanem valóságos államjogi konstrukció, mely a magyar nép alkotmányfejlődésének legsajátosabb alkotása [...]” „A szent korona mysteriuma alatt a mi középkori forrásaink a szent korona személyesítését értik”. A koronának ez a személyesítése sehol másutt nincs meg.¹⁴ Maga Timon is úgy találta, hogy e gondolat kifejtése az ő eredeti műve: „A szent korona mysteriumából ilyen értelemben könyvem megjelenése előtt sem a jogtörténetesek, sem a közjogászok nem tesznek említést”.¹⁵

Eckhart Ferenc érvei, a gondolat egy-egy meghatározott korszakra vonatkozó sorai és végkövetkeztetései általában mégsem térnek el Timon Ákosétól. Bár 1931-es álláspontjához hű maradv a későbbiekben is tagadja a közjogi gondolkodás Szent Istvánig visszavezethető folytonosságát – ellentétben a jogtörténeti iskolával, és például Bartoniek Emmával –, ő is oszítja azt a véleményt, hogy a magyar korona-eszme tartalma eltér az összes európai analógiától. Nyugat- és Közép-Európában is hatott az egyházi eredetű világ- és társadalom felfogás, beleértve az égi koronáról és Krisztus testéről vallott államfilozófiai nézeteket is. Továbbá, az európai jogi és politikai gondolkodástól nem volt elszigetelt a magyarországi sem, sőt annak nemcsak része – éppen a koronának, mint a királytól elkülönült fogalomnak (lásd a királytól elkülönült vagy) bevezetésével –, hanem alakítója volt. A magyar korona-eszme azonban, a magyar és európai hatásokat ötvözve egybe forrasztotta a népszuverenitást, a korona elvont fogalmát, valamint a korona, mint a király és a nemzet organikus egységét, valamint a korona, mint az égi és a földi közötti élő kapocs tárgyiasult szimbólumát. Ezáltal Európában egy sajátos és közjogi államfogalom jött létre a 15. századra, amelynek különlegessége abban is áll, hogy a magyar alkotmányjog alapja volt egészen a 20. század közepéig. Tulajdonképpen minden korona és korona-eszme kutatás végső kimondott, vagy nem kimondott célja, hogy megválasszunk, feltárjuk e sajátos magyar államalkotó gondolat kialakulásának okát.

Eckhart Ferenc, Bartoniek Emma, valamint Bónis György vonatkozó írásait elemezve (továbbá utalva az elmúlt évtizedek nemzetközi irodalmára) megállapítható, illetve nem lehet kizárni, hogy a középkori Magyarországon, a királyi, személyes hatalomgyakorlásnak a 11. századtól kezdve meg voltak – a növekvő súlyú – intézményes korlátai. A magyarországi korona-eszme fejlődésének végigkísérése, és a közjogi szempontokból fontos szempontok összehasonlító tárgyalása után megállapíthatjuk, hogy Magyarországon a hatalomgyakorlásnak, éppen a Szent Koronához fűződő kapcsolata miatt, mindig is volt (a mai értelemben vett) közjogi jellege. A jogtörténeti iskola állításai, éppen Eckhart Ferenc kutatásai és Bartoniek Emma állásfoglalása által nyertek igazolást az 1930-as, 40-es években, vagyis a Szent Korona-tan első csirái, első gondolatai valószínűleg visszamennek egészen a magyar állam kialakulásának még fejedelmi szakaszára. Megjegyzendő: a jelenkori tudomány azonban – Eckhart Ferencsel ellentétben – a király elidegeníthetetlen jogainak hangsúlyozásában a királyi hatalom közösség általi korlátozását látja.

¹⁴ „4. kiad. 494. Ezekre vonatkozólag e munka első részében utalok, minthogy csak tényeket akarok előadni s nem értékítéletekbe bocsátkozni”. Uo.

¹⁵ „U. o. jegyzetben” Uo.

A Szent Korona-eszme – mint a korona-eszmék sajátosan magyar változata, amelyre végül is a 20. század közepéig a magyar állami közjog épült – jelzi, hogy a magyar történeti alkotmány sajátos fejlődésen, változásokon ment keresztül. A magyar társadalom eltérő okait és sajátos jellegzetességeit, a Magyarországon ma is uralkodó, de Európában már túlhaladott fejlődés-elvű tudományos paradigma és politikai szempontok szerint vizsgálják általában. A fejlődés-elvű paradigma természetesen Magyarországot és annak történetét mindig a ‘fejlettől lemaradt’ kategóriába sorolja. Ennek ellenére nemcsak a jogtörténeti iskola, hanem Eckhart Ferenc és mások is (mint Bartoniek Emma, Bónis György, stb.), a jogi analízis önálló eszköztárát, sőt saját eszközeit is felhasználva ‘szétfeszítik’ a tudományosnak elfogadott, uralkodó szemléletmódot, és kiemelik a magyar alkotmánytörténetnek már az Árpád-kori kezdetektől sajátos, egyedi, közjogias szemléletét.

1989. után az új politikai és tudományos környezetben a Szent Korona, a Szent Korona-eszme tudományos megítélése kilépett az 1949. és 1989. közötti szűken értelmezett egyetemi-szakmai keretek közül, és ismét a közélet, a politikai élet egyik kérdése lett. A politikai pluralizmus, a le nem zárt alkotmányjogi kérdések, az új tudományos eredmények és megközelítések, valamint a közélet és a közvélemény érdeklődése új vitákat eredményezett. Ezek a viták a múlt eltérő értékelése, a jelen megítélésének és a jövő Magyarországnak alkotmányos, politikai, társadalmi alternatívái között folytak és folynak. A civil szervezetek, a politikai pártok között és a tudományos közéleten belül is olykor heves összeütközésekhez vezetett az elmúlt másfél évtizedben a Szent Korona, és a Szent Korona-tan történelmi, tudományos, valamint a mostani politikai, alkotmányos helyzettel való kapcsolatának az 1930-as és 50-es éveket is idéző különböző megítélései.

A Szent Korona-tan tudományos elemzéseit, valamint történelmi megítéléséről a jelenkori önazonosság tudatban, – és a politikai rendszerben esetlegesen – elfoglalt helyéről több hullámban folyó polémiát, tekintve az 1931-ben és 1955-ben lezajlott viták hasonló tematikájára és érvelésére, valamint az akkori szerzőkre, köztük Eckhart Ferencre történő gyakori hivatkozás miatt, nevezhetjük harmadik Eckhart-vitának is.

Ez az 1990-es évektől napjainkig nemcsak a politikai és tudományos közéletben, a publicisztikában, különböző fórumokon és esetenként egyetemi közegben zajlik, hanem többek között az 1990-es, az állami címerről szóló alkotmánymódosító vitában, és az 1999-es „A Szent István államalapításának emlékéről és a Szentkoronáról” szóló 2000. évi I. (emlék) törvény esetében, hasonlóan 1931-hez, az országgyűlésben is. Az 1999-es országgyűlési bizottsági és plenáris vitában a különböző álláspontok indoklásakor a kormánypárti és az ellenzéki képviselők egyaránt nemcsak Eckhart Ferencre, Timon Ákosra és más korabeli jogtudósra hivatkoztak, hanem magára az 1931-es vitára is, ezen belül annak az országgyűlésben lezajlott részére is. A vita tárgya 1999-ben is az volt, hogy az 1989/1990. után kialakult új magyarországi politikai rendszer miként határozza meg viszonyát az 1944/1946. előtti történeti magyar állammal, annak jogi hagyományaival, így a Szent Korona-tannal, és az akkor használt nemzeti szimbólumokkal. A 2000. évi I. törvény vitája során, mind a sajtóban, mind az országgyűlésben hosszas polémiák zajlottak magáról a Szent Koronáról, a Szent Korona-tan értelmezéséről és azok történelmi megítéléséről.

A tudományos, publicisztikai, és politikai vitákban ismételten kérdés, hogy az 1931-es eckharti programesszé nyomán kialakult tudományos iskola és eredményei felhasználhatóak-e ideológiailag, vagy politikailag a történeti magyar állammal bármilyen folytonosságot kereső nézetek ellen, vagy mellette. Illetve a globalizáció liberális ideológiája, hasonlóan a korábbi rendszer ideológiájához, vagy az 1920 és 1944 közötti időszak uralkodó politikai eszméihez, mennyire sajátítja ki a megfélembeszethetetlen és megkérdőjelezhetetlen tudományos ítélőszék pozícióját? Mennyire szolgálja a tudományosság a politikát, illetve mennyire határozza meg a politika, hogy mi a tudományos? A Szent Korona-tan és -eszme történelmi és politikai diszkreditálásához lehet-e eszköz mai is a tudományosság, a haladás és a modernség hívei kezében? Illetve a Szent Koronához fűzött történeti magyar jogrend alapelvei, sőt maga a Szent Korona-eszme azon túl, hogy magyar hagyomány, ellentétes-e a mai alkotmány- és jogfilozófiai elvárásokkal? A választ egyszerűsítheti, ha meg tudjuk azt alapítani, hogy jogtörténeti kutatások eredményei alátámasztják-e azt, amit közjogi hagyományként ismerünk. Az elmúlt több mint hetven év vitáit egyszerűsítve úgy is összefoglalhatjuk, hogy ami évszázados hagyományként alakult ki, vagy ismert, annak különös magyar eredete, jellege, tudományosan igazolható-e? Továbbá, vannak-e mai társadalmunk számára is aktuális történeti, közjogi, jogfilozófiai, politikai üzenetei?

A vitázók arra keresik a választ, hogy a Szent Koronához, és a Szent Korona-tanhoz kapcsolódó hagyományok mennyire „modernek”, illetve beilleszthetők-e mai életünkbe. Lehetnek-e ismét történelmi tudatunk, önazonosságunk részei? Az Eckhart-vita és az elmúlt hét évtizedben (vagy még korábban) ezzel kapcsolatban felvetett problémák ezért ma is aktuálisak. (A kérdéssel foglalkozik: Tóth Zoltán József: *Magyar közjogi hagyományok és nemzeti öntudat a 19. század végétől napjainkig*. Szent István Társulat, 2007.)

